

TOMMY KARMAN

NÄR HAVEN TYSTNADE

Lindskog & Ull Förlag
www.lindskogforlag.se
Stockholm 2018

© Tommy Karman 2018
Omslag: Magnus Hörberg
Grafisk form: Lennart Lindskog

Första upplagan, första tryckningen
Tryckt i Lettland

ISBN 978-91-85311-75-0

Denna bok är tillägnad alla de anhöriga som lider i tysthet. Som kämpar i motvind. Som saknar ord eller mod att formulera sin sorg. Jag vill ge dem en röst, om än bara för stunden.

INNEHÅLL

Andra färger	11
Vinden	12
Händer mot himlen	13
Blickstilla	14
Vi stod länge kvar	16
Vi förlorade honom	18
Gråterskor	19
Ensamhetens pris	23
Ännu ett telefonsamtal	26
Allt är slut	30
Besöket	32
Var kom du ifrån?	36
Beautiful Boy	39
Minneslunden	39
Mötet	41
Ödets rum	42
Den där oron	44
Hur är man egentligen?	46
Vilse	48
Eko från barndomen	49
Skuld	51
Samhället	52
Wu-Tang Clan	54
Barnens sorg	58
Subkulturer	59
Bokstavskombinationer	60
Pappa – önskan att vara	62
Drömmar utan mål	63
Vindens språk	64
Den viktigaste rollen	67

Tack pappa, tack!	70
Beröring och tystnad	71
Varför, det viktigaste ordet	72
Adoption, för vem?	76
Lilla Miras kamp	79
Tystnaden	84
Avvisad	87
”Pappa kom hem ...”	89
I ljuset försvinner trollen	91
Kommer minnena till mig eller kommer jag till dem?	93
Havens tröst	94

Allt är klart nu. Vi har ordnat och planerat under hektiska dagar. En lång resa mot det okända och till något alldeles speciellt.

Dagboken den 12 mars 1983

Andra färger

Du ligger blickstill med blicken mot taket. Om du vetat hur mycket jag undrade vad du tänkte på. Var du fanns, vad du ville, vad du såg.

Jag förstår mer och mer att du sökande undersökte världen, själva tillvaron, på ditt sätt. Försökte förstå den. Du vred och vände på den. Bitarna var ibland trubbiga och passade inte ihop. Ibland blev det bitar över som du lade åt sidan. Du satt hukad över dem, flyttade en och annan, betraktade dem, vägde dem i handen. Var det dig själv du såg? Jag kunde bara ana mig till dina tankar och funderingar. Du gav mig bara vaga bilder, jag kunde inte tyda dina gester och uttryck.

Ibland berättade du. Allvarlig berättade du om ceremonier och om andarnas väsen. Om samernas religion och strävsamma liv i kamp mot djur och natur. Du sökte något som talade till dig på djupet. Jag bläddrade i smyg i dina böcker, och en annorlunda värld trädde fram framför mig. En okänd värld där allting började för länge sedan.

Du läste om begravningsriter där vålnader från dödsriket vandrade upp och ner, där jordens yta är deras spegel och där livet och döden vandrar sida vid sida.

Du studerade kartor över den svenska och norska lappmarken, där du noga markerade platser där man med kikare eller god syn kan se konturerna av de väldiga bergen i fjärran. Kanske upplevde du en tillhörighet och fantiserade och drömde om en värld där du hade en självklar plats och kände gemenskap.

Jag får aldrig veta, men jag har bestämt mig för att någon gång besöka de platser du en gång studerade. Leva

med dem ytterligare en tid innan jag hämtas hem och slår mig till ro.

Torget här utanför ser likadant ut som förr. Grannen går ut med hunden, taxichauffören står och röker, ICA-affären öppnar och skolbarnen springer över torget, precis som vanligt.

Jag känner inte igen mig, det är något som skymmer.

Vinden

Jag öppnar en burk lack och stryker det sista lagret. Jag har lagt ner stor möda på att slipa fram teakens alla nyanser som naturens kontrast mot den vita plasten. Jag ser ner i båtens inre. Följer durkens linjer mot fören som är belamrad med segel: storsegel, fock och spinnaker. Jag lyfter blicken och ser det nya kapellet vackert utformat i harmoni med däckets linjer.

Jag känner ännu en gång på vantens fästen, drar lite i den översta vajern. Känner försiktigt på lanternan i fören.

Jag ser ut mot fjärden. I mitt inre hör jag vågornas svall mot bogen och känner de kalla vattenstänken mot min kind. Jag lutar mig framåt och fixerar storseglet med blicken, känner trycket i rodret av vindens skiftningar. Som seglare sedan barndomen vet jag att känsligheten i rodrets rörelser är min förbindelse med seglingens innersta väsen. Med rodret balanserar jag vinden och vågorna med båtens rörelser. Det sägs att en seglingskonstnär kan segla med förbundna ögon, bara genom att känna vattnets tryck mot rodret och vindens skiftningar mot ansiktet.

Telefonen ringer. Jag klättrar upp på däck och når telefonen i samma ögonblick som den tystnar. Jag ser att det är från min äldsta dotter. Jag sätter mig i sittbrunnen, drar in försommarkvällen i min kropp och sträcker mig efter termosens. Slår upp ännu en kopp ljummet kaffe, lutar mig bakåt och ser upp mot den blå himlen, fångar en svala med blicken och följer den tills den försvinner bakom en skogsklädd kulle en bit bort. Det är stilla och tyst, förutom några barns gälla skrik vid den lilla badplatsen.

Telefonen ringer igen. Mitt glada hej avbryts omedelbart av min dotters dämpade röst. Det är inte det vanliga ”Hej pappa!” En känsla av oro griper tag i mig. Jag reser mig hastigt upp, men stannar i rörelsen, trycker telefonen hårdare mot örat.

”Vad är det?” får jag ur mig. ”Vad är det?”

”Har du pratat med mamma? Pappa, du måste ringa mamma, nu!”

Händer mot himlen

Jag minns när du byggde en cirkus på golvet i ditt rum. Försiktigt och allvarligt byggde du upp en hel cirkusvärld. En värld med små figurer, levande för dig. De små figurerna flyttade du ständigt med en mästars precision. Allt hade sin plats. Din morfar hade byggt en platta med hjul där allt stod. På kvällen rullade du in ditt mästerverk under sängen. De små figurerna hade du alltid i din närhet. Du visste allt om cirkus, denna annorlunda värld. Kanske kände du redan då en samhörighet med den.

Vi var många gånger på cirkus, bara du och jag. Du var noga med att komma tidigt, och du ville alltid sitta längst fram, nära manegen. Det var alltid i början av september. Ibland såg vi den stora tältduken hissas upp av tio vuxna män med bara överkroppar. Cirkusen var en glimt av en annan värld där undersköna kvinnor och muskulösa trapezkonstnärer var som exotiska flyttfåglar. Kanske arvtagare från gångna tiders gycklare, akrobater, magiker och rättslösa resande.

Du älskade dessutom att måla. Du letade i böcker efter målningar av Picasso och Salvador Dalí. Det magiska och uttrycksfulla med starka färger. Själv målade du händer mot himlar, ansikten, hus och djur. Jag är glad att jag har flera av din målningar kvar. De hänger här vid min säng, och jag ser dem varje dag.

En varm dag i mars såg vi dig för första gången på andra sidan stora världen. Intensiv, sökande och gudomligt söt fanns du plötsligt i min famn. När jag släppte ner dig på golvet kröp du omedelbart mot den öppna balkongdörren.

I hotellets slitna spjålsäng tumlade du ständigt runt. Ibland vaggande stående och ibland sittande. Då och då smakade du på sängens översta träram. Då förstod vi att du gjort det många gånger förr.

Blickstill

Jag ringer, en signal, två signaler, tre signaler ... Hon skriker, jag hör inget, kan inte urskilja orden. Rösten är desperat och låter som hon kämpar för sitt liv, är i fara. Men någonstans kan jag urskilja:

”Vi måste till Karolinska ... Vi måste, nu ...”

Så bli allt tyst ...

Jag stirrar på telefonen i min hand. Står blickstill, börjar gå mot vattnet, vänder och går mot båten där jag var nyss. Jag sätter mig på en uppochnedvänd låda och ser ner i marken. Kanske sitter jag där i flera minuter. Så rusar jag upp.

Vi passerar den gamla kyrkan. Jag anar björkarna som passerar förbi som i ett diffust dis, känner draget från bilens ventilation fast jag inte är där. Jag är någon annanstans, ser bilen från ovan.

Vi närmar oss Solna centrum. Min dotter ringer igen.

”Var är ni ...?”

”Vi är nära ... Är det akuten ...?” får jag ur mig.

”Åk till akuten!!!”

Vägarbeten, hinder och trafikljus efter trafikljus. Vi står stilla, är så nära att vi kan se sjukhusets framsida. Stort, väldigt och skrämmande. Vi börjar rulla igen. Var är akuten? Vi åker förbi Astrid Lindgrens barnsjukhus där jag varit så många gånger, suttit i väntrummet och hållit dig nära intill mig. Med febriga ögon har du sett på mig, men varit trygg i min famn.

Jag springer genom akutens väldiga port, rakt in i väntrummets tystnad. Tränger mig fram till receptionen, men får inte fram ett ljud. Min fru rusar fram och samtalar viskande med en sköterska som försvinner in i sjukhusets inre. Jag ser mig om. Ser en polisbil utanför sjukhuset och poliser i väntrummet. Jag vankar fram och tillbaka, minuterna blir evighetslånga. Allt står stilla ...

Vi stod länge kvar

Minns du anstalten? Detta ord. Anstalten.

Det var i januari, och du körde själv bilen. Jag minns grinden med porttelefonen och den barska rösten på andra sidan.

Utan ett ord tog du din väska och släntrade iväg i dunklet. Vi stod ensamma kvar i snöyran och såg dig vid trappan innan du försvann in i husets inre.

Vi såg dig skymta genom fönstret. Du vände dig om och såg mot oss, men jag är inte säker på att du såg oss. Vi stod länge kvar, men ingen av oss sade något. Bilden av anstalten fanns på näthinnan hela vägen hem, och jag var oförmögen att uppfatta några detaljer i omgivningen under hela hemresan. Hemma vankade jag av och an. Var det verkligen på riktigt, var verkligen allt sant, eller var det bara en ond dröm?

Sitter verkligen vår son inne på åtta månader för grov misshandel? Ett allvarligt brott och ett offer jag inte känner. Vi visste ingenting.

Den där ödesdigra kvällen var du med en känd våldsmän. Idag kan vi läsa i tidningarna, höra i radio och tv om denne mans våldsdåd. Försöksutskriften efter ett långt straff har han ännu en gång avslutat en annan människas liv. Några få gånger var han hemma hos oss, och redan då tyckte jag illa och lite synd om honom. Men kanske fanns det djupt bevarad i hans tidiga barndom en glimt av sol.

Vi besökte dig varje helg. En ny och okänd värld öppnades sig där vi trevade oss fram i försiktiga samtal, tasande runt det vi båda kände till. Du visade ingen skam eller skuld, men jag anade din oro. Jag såg din flackande blick, ditt kroppsspråk under de vida anstaltskläderna.

Jag ville skrika: Öppna dig! Vad känner du?. Jag finns ju här! Men du valde att låta mig undra över din slutenhet och tystnad. Så återigen denna tomhet när besökstiden var slut, alla obesvarade frågor och den välbekanta oron.

Allt eftersom märkte jag att din musiksmak förändrades. Till en början tänkte jag inte så mycket på CD-skivorna med vit makt-musik i ditt rum. Kanske bara en subkultur för ungdomar att ta sig igenom, för att senare lämna den bakom sig. Bara en tillfällig musikstil som proggen på min tid och senare punken.

Men jag fick anledning att ompröva min inställning när jag med tilltagande oro och förvåning lyssnade på musiken. Och när du en dag kom hem med rakat huvud, marschkängor och en militärjacka dekorerad med slagord och symboler.

Visst hade jag sett skinheads och diverse vilsna grupper som liknade utomjordiska varelser på stan. Men att du ... Och vad hade du gjort med ditt fina svarta hår?

Många tycker säkert att jag borde tagit till storsläggan direkt, tydligt visat det oacceptabla i beteendet och satt stopp. Men den möjligheten fanns inte i min värld. Jag förmådde inte. Du var ju min son. Och du är fortfarande min son i himlen eller i den fuktiga jorden. Istället blev jag tillintetgjord och handlingsförlamad.

Det kändes som om allt gick inåt och jag blev stum. Inom mig kändes det som sandpapper som virvlade runt och hamnade i rännstenen, för att sedan glida bort efter nattens regn. Var ditt hat verkligen riktat mot samhället? Eller var det kanske mot oss, dina föräldrar och allt det vi stod för? Eller var det kanske för att just VI var dina föräldrar? För att vi släpat hit dig ända från Asien och klantat till allting?

I mina mörka stunder far mina tankar runt i ilfart, fram och tillbaka kring dessa funderingar. Samtidigt vet jag att jag aldrig kommer att få något svar. Men jag förmår ändå inte lämna dem. Jag lever med dem.

Vart var du på väg? Jag kände hur du gled ifrån mig in i en värld jag inte visste mycket om. Det kändes som om jag började förlora dig. Jag bankade och slog mina händer blodiga, men jag kom aldrig in. Du avvisade mig. Det kändes som om jag var ett bihang man efter behag kunde slänga med lite hit och dit, ljusår ifrån den betydelse jag önskade mig.

Vi förlorade honom

Så kommer den unga sköterskan. Viskande visar hon oss mot en lång korridor. Vi förs mot en dörr som öppnar sig, så åter en lång korridor, och jag ser en dörr nära sig. Men dörren öppnar sig inte, och vi blir stående stilla ett ögonblick innan sköterskan för handen mot handtaget och sakta föser upp dörren.

Där sitter din mamma, din syster och hennes pojkvän. Tysta och med tomma blickar. Läkaren har flera papper i handen och nickar stilla. Hon ser på mig länge, så slår hon ner blicken, bladdrar i papperna och säger tyst:

”Victor kom till oss akut vid tvåtiden, medvetlös ... När det är så unga människor jobbar vi länge ... fyrtiofem minuter ... Vi förlorade honom ... kunde inget göra ... Vi fann amfetamin ...»

Jag ser hennes mun röra sig och hennes blick som är riktad rakt mot mina ögon. Men jag förmår inte höra.

”Vi förlorade honom ...” Jag förnimmer ett sus i rummet som i en ödlig dimma: ... inte här ... någon annanstans ... ingenting är sant ... ingenting har hänt ... Vi sitter kvar länge. Tiden finns inte. Sekunder, minuter, timmar finns inte. En sköterska uppenbarar sig, gör en gest mot läkaren som reser sig och säger tyst:

”Så får vi det överstökad ...” (Ja, hon sa så.)

Vi föses ut ur rummet. En annan dörr öppnas. Där ligger du. Två tända ljus. Ett skynke täcker din kropp.

Jag genomfars av kärlek blandad med sorg som rör vid varje fiber inom mig.

Känslan av att ha varit en pappa som inte klarade så mycket, som inte var någon bra pappa, som levde som en ensam främling intill din egen ensamma själ. Nära, men ändå så lång bort. Ensamheten var vår beröring.

Jag förmådde inte fälla en tår. Jag var tårlös med hela min kropp i smärta. Din mamma lägger en arm om mig, ser på mig. Din syster sitter alldeles stilla med blicken riktad rakt fram. Den unga sköterskan visar sig igen, nu med en kasse i handen. Hon räcker kassen till mig och säger: ”Kläder ... Vill ni ... eller ska de kastas ...?” Blygt lägger hon ett kort i min hand med telefonnumret till sjukhusets samtalshjälp.

Den 15 maj övergår till 16 maj.

Gråterskor

Så följde några veckor i tomhet och ödslighet. Ja, jag vet att det låter klyschigt, men inte desto mindre sant. Stilla, men förvirrade vandringar i samtal, tystnad, drömmar.

Synfältet var som förminskat, och jag kunde inte ens fälla en tår.

Det sägs att tårar renar, men tårar och gråt signalerar också till omgivningen att vi är sårbara och svaga, att vi behöver sympati och hjälp eller bara en stilla tröst.

Förr i tiden fanns det gråterskor. För mig kan det kännas sympatiskt och rörande att få förenas med en gungande gråtande skara. Det hade säkert varit bra för mig när tårarna och känslorna gick den motsatta vägen, inåt. Det var omedvetet och säkert inlärt sedan tidig barndom, där sorg var något fruset och inkapslat, till och med ordlöst. Utan att vara särskilt kunnig om de krafter som verkar i en människas inre anar jag att det kan vara skadligt att kapsla in känslor i längden. Kanske kan det till och med leda till sjukdomar och andra konstigheter.

Idag går jag undan när jag misstänker oväntade möten med människor. Gömmer mig en stund och kliver först fram när jag fått kontroll över anletsdragen och spelplanen. Först då visar jag mig. Men när jag hör musik, ser en filmsekvens eller upplever händelser i verkliga livet som får mig att minnas, beröras av en känsla från förr eller när mitt hjärta direkt kan jag fälla en tår. Det är välgörande och nästan befriande. Men det händer inte ofta.

Plötsligt förstår vi att mitt i allt står vi inför en planering av livets definitiva slut. Tider, musik, kista, blommor, annonser. Så är livet inrättat. Ingen påhittad roman av Kazuo Ishiguro om skenbara tillhörigheter. Det är på riktigt.

Det kändes som om vår äldsta dotter varsamt tog kommandot. Tog hand om sina föräldrar i en stund då de var oförmögna. Visade, föreslog, ja nästan manade oss försiktigt fram.

Jag minns min sons mamma vid kistan, blommorna som hon varsamt lade på den. Hur hon länge stod stilla med tårar i ögonen. Den bästa av mammor. Hennes omvårdnad och kärlek kände inga gränser. Hon fanns alltid vid hans sida. Ingenting kunde skilja dem åt. Det var också hon som fick ta de vardagliga konflikterna med vår son mer än jag.

Min sons mamma och jag valde att gå skilda vägar när vår son var sju år. En svår tid följde. Livsprojektet där vi skulle leva tillsammans, hjälpa varandra tills vi på ålderns höst stappade fram, den framtiden fanns inte längre. Jag fick leva utan framtid. Men skuldkänslorna gentemot barnen var kanske det som plågade mig mest. Vad skulle det göra med dem? Jag tänkte särskilt på våra adopterade barn som redan hade livsavgörande separationer bakom sig. Det sved i mitt inre.

Jag och min sons mamma samarbetade hela tiden kring barnen. Särskilt under den svåraste tiden. Mitt i sorgen hade vi trots allt kraft att stötta varandra. Än i dag samarbetar vi kring våra två barnbarn med tillsyn och hämtning från förskolan, vilket ger guldkant på tillvaron. Och vi gör det ofta.

Finns det någon djupare kärlek än att älska sina barn i sorg och förtvivlan? Endast den som är förälder vet.

Min yngre syster har även förlorat ett barn. Hennes lilla dotter lämnade oss blott tretton år gammal. Cancern släckte hennes unga liv för alltid. Vi har pratat mycket om våra barn, min syster och jag.

Vi förlorade våra barn på olika sätt, men saknaden och sorgen har vi gemensamt. Den delar livet i ett före och ett efter och har förändrat livet för alltid. Vi lever vidare båda två, men på ett nytt och annorlunda sätt.

Min barndoms minnen kommer ibland över mig som ett svagt eko. Besöker mig, bankar på min port oanmäld. Jag var tolv år den gången.

Drömmande gick han igenom och for med strömmen in under den genomskinliga vårisen, där han låg helt synlig. Hans pappa kom springande och försökte desperat stampa sönder isen ovanför hans huvud. För en sekund möttes deras blickar, men allt var för sent.

Jag minns den lilla träkyrkan, byggd av fiskare en gång i tiden, psalmerna, den lilla kistan längst fram och hans föräldrar tyngda av sorg.

Jag minns tystnaden när mamma och jag gick ut i vär-solen. Efteråt var det tyst hemma, allt var tyst. Till och med bilarna på gatan var tysta. Mina skolkamrater blev som suddiga dimbilder. Jag såg dem röra sig, men hörde dem inte.

Vägen ligger öde, endast en plogbil i fjärran stångar i snövallarna. När bilen kommer närmare hoppar jag undan och hamnar i den djupa snön. Chauffören vänder sig om och skriker något, men jag hör ingenting.

Jag pulsar över ängen mot berget, hoppar över bäcken och faller ihop på andra sidan. Tar skydd bakom ladan, hasar vidare mot skogen och vilar en stund sittandes i snön. Jag klättrar upp för det rangliga hopptornet. Träställningen rör sig i vinden och ger ifrån sig ljud jag inte hör. Från hopptornet ser jag den isbelagda fjärden. Långt där ute försvann Henrik. Vinden isar i ansiktet, men jag känner inget.

De kloka och insiktsfulla säger att sorgen är en nödvändig del av livet. Om vi vill vara de ”levande” människor vi önskar.

Att saknad och sorg med tiden gör oss starkare och till en aning bättre människor är ett mantra som står i

varje bok om saknadens och sorgens psykologi. Det känns trösterikt i en slags objektiv mening. Men vi var inte där.

Det finns även massor av klichéer som jag blev mottagare till.

”Ta dig i kragen!”

”Jag förstår hur du har det.”

”Var tacksam att du har andra barn.”

”Han har det bättre där han är nu.”

”Allting förändras.”

Och den som toppar alla listor: ”Livet går vidare ...”

Det sägs att klichéer är något som varje författare vill undvika eller avskyr som pesten. Jag vill inte kalla mig författare, men ogillar dem i samma grad.

Poeten Dan Anderssons dikter däremot följer mig ofta. Som dessa rader som i sin djupa mening talar till mig.

Det är något bortom bergen
bortom blommorna och sången,
det är något bakom stjärnor,
bakom hela hjärtat mitt.
Hören – något går och viskar,
går och lockar mig och beder:
Kom till oss, ty denna jorden
den är icke riket ditt!

Ensamhetens pris

Jag ser julfirandet i hus och hem och fönstren som sprider ljus i gatans snömodd. Julen är som en färgsprakande festival när årstiden är som mörkast, och många är de